

PEDAGOGINĖ IDEOLOGIJA: NUO MOKYKLOS IKI GYVENIMO PAMOKŲ

Jurgis Dieliautas

Šiaulių universitetas

Filosofijos ir antropologijos katedra

Višinskio g. 38, Šiauliai

El. p. fenomenon@splius.lt

Šio straipsnio tikslas – atverti šiandienos kontekste vis dar dominuojantį instrumentiškai propaguojamą ir technologiškai manipuliuojamą institucinį-mokyklinį mokymą. Toks mokymas absoliučiai paklūsta institucinėms švietimo nuostatoms, yra šių nuostatų tinkluose. Toks mokymas trukdo pačiam mokytis, save mokyti, šviesti ar lavinti. Asmenį kažkas privalomai moko, bet jis pats negali savęs mokyti. Instituciniai privalėjimai ar instanciniai privalumai eliminuoja asmeninį mokymąsi ir trukdo žmogaus kaip asmens brandai. Dabartinės švietimo, ugdymo ir lavinimo sistemos propaguoja anoniminį klusnumą ir atlikimą. Turimi tik klusnūs atlikėjai ir vykdytojai. Mokyklinis mokymas absoliutizuoja ir monopolizuoja patį mokymą, kai gyvenimo kontekste mus moko ne tik mokykla, bet ir kitos gyvenimo veiklos sferos. Mokykla instancine prasme uzurpuoja mokymą, išmokimą, išsilavinimą, iškelia save virš gyvenimo. Tokiu atveju, kai mokomasi, tarsi nebegyvenama ir nebeišgyvenama. Pati mokykla nenori, o gal nepajėgia integruoti platesnės mokymo kaip gyvenimo patirties. Integruoti gyvenimo patirtį – pagrindinis šiuolaikinio mokymo iššūkis. Tirti gyvenimo patirtį – toks būtų ar galėtų būti edukacinių tyrimų ir apmąstymų šūkis. Mokymas visoje jo įvairovėje gali būti dvejopas – paklūstantis ir įsiklausantis. Paklusimas, klusnumas, klusnus atlikimas, paklūstantis mokymas atima laisvę tiek iš besimokančiųjų, tiek iš mokančiųjų. „Juk žmogus kaip tik ir būna laisvas, kai jis priklauso stichijai ir taip tampa įsiklausančiuoju, tačiau ne paklusniuoju“ (Heideggeris 1992, 233). Institucinė mokykla ir mokyklinis mokymas atima iš žmogaus mokymo stichiškumą. Mokykla kaip stichija – tai aibė netikėtumų, susitikimų, sąveikų, atradimų, svarstymų, abejonių, sukrėtimų. Kai šioje stichijoje leidžiama būti, leidžiama mokytis, kai siūloma mokytis, gundoma mokytis, regimas gyvas mokymasis. Klusnumas, atlikimas, vykdymas, nurodymas – visa tai atima iš mokymo spontaniškumą, netikėtumą, kitaip tariant, patį gyvumą. Klusnume ir paklusime nėra vietos

mąstymui ar pamąstymui. Klusnumas ištirpdo mokymą kaip mąstymą komandose ir paliepiamuose, privalomuose, pavyzdiniuose dalykuose. Iš kur tai ateina? Tai ateina iš sumokslinto, scientistinio, technokratinio ugdymo. Toks ugdymas plėtoja ir ugdo moksliniu žinojimu paremtą mokymą. „Apmąstymas turi kitokią prigimtį negu suvokimas ir mokslinis žinojimas, jis turi kitokią prigimtį net negu švietimas. Žodis „šviesti“ visų pirma reiškia išstatyti pavyzdį ir pastatyti priesaką. Be to, jis reiškia: formuoti turimus polinkius. Duodamas žmogui pavyzdį, švietimas taip išvysto jo veiksmą ir neveikimą. Švietimas reikalauja iš anksto įtvirtinto orientyro ir tam tikros visapusiškai įtvirtintos pozicijos. Tam tikro visuotinio švietimo idealo sukūrimas ir jo vyravimas suponuoja neabejotiną, visais atžvilgiais tvirtą žmogaus padėtį“ (Heideggeris 1992, 263–264). Švietimas ir tokiam švietimui pavaldi, paklūstanti pedagogika uzurpuoja visą mokyklinę veikseną: ne tik nustato, bet ir nurodo, kas leistina ir kas neleistina. Turime paradoksalų dalyką: mokoma gyventi, bet neleidžiama gyventi. Mokoma, ruošiamą gyvenimui, bet neleidžiama išgyventi.

Mokymas dalykinėje ar tarpdalykinėje srityje neatsiejamas nuo propagavimo. Pačiame propagavime tūno matoma ar nematoma, pastebima ar nepastebima kurios nors srities propaganda. Propaguojuanti pedagogika tampa propagandine mašina. Pedagogika yra ta pati socialinės ir kultūrinės propagandos dalis. *Socialinės ar kultūrinės institucijos neatsiejamos nuo ko nors ar kaip nors propagavimo*. Sociumas nuolat save propaguoja ir pats save (re)prezentuoja per socialines instancijas ir socialines institucijas. Instancijos ar institucijos linkusios slėptis, kartu virsdamos nematoma instrumentais ar mechanizmais. Instancijos ar institucijos kaip neva būtini ir neginčytini perteikimo ar perkėlimo mechanizmai pridengiami kokiais nors tikslais. Tokiomis technologijomis ir technika vadovaujasi ir pedagogika. Technika neatsiejama nuo technologijų, tačiau technika nėra tik mechanizmai ar instrumentai, tai dalis gyvenimo *poezio*. *Techne* yra susijusi su *poezis*. *Techne*, netekusi savo kuriamosios galios, virsta griauinančia galia. „Taigi technika nėra tik priemonė. Technika yra tam tikras išslaptinimo būdas“ (Heideggeris 1992, 223). Pedagoginės technikos ar technologijos parodo, atveria, išveda į šviesumą savo slėpinius. Kur pedagogikos slėpingumas? Jis esti jos pačios paslėptuose tiksluose. Vienas tokių pedagoginių tikslų – visuotinis mokyklinis mokymas. Ką platesniame kontekste reiškia tas „visuotinis mokyklinis mokymas“? Ar tik taip galima ir įmanoma mokytis, lavintis? Ar moko tik instituciona-

lizuota mokykla? Dažnai girdime deklaruojamus propagandinius, reklaminius švietėjiškus pasakymus: *Juos moko ne mokykla, bet ir gyvenimas*. Tarsi gyvenimas nieko nemoko ir nieko neišmoko. Išmoko elementarūs, tiesioginiai, nenuspėjami ir net nenumanomi, nesukalkuliuojami susitikimai ar susidūrimai. Nėra mokymo nuo tada iki tada. Tai gerokai sudėtingesnis procesas. Sunku fiksuoti mokymo pradžią ir pabaigą. Dažnai net nepastebima, kaip ir kada prasidėjo, įvyko mokymas.

Kita problema susijusi su numatomais rezultatais. Institucinis mokymas neva iš anksto žino ir neklystamai numato rezultatus. Institucinė mokykla neva izoliuoja, pašalina nereikalingas neigiamybes ir palieka tik būtinas teigiamybes. Tačiau šių teigiamybių ir neigiamybių apžvalga rodo, kad nutinka kartais visai ne tokie, priešingi dalykai. Išmoko ne tik teigiama, bet ir neigiama patirtis. Dar girdime ir gana keistą užuominą, kad gyvendamas ir veikdamas pats žmogus nieko to, kas reikalinga, neišmoksta. Kita vertus, be mokyklos pavienis, atskiras žmogus nieko negali mokykliška išmokti. Todėl siūloma ir skatinama kita siekiamybė. Mokykla kaip izoliuotas ir atitrauktas nuo gyvenimo ugdymas tik ir gali kažko išmokyti. Tačiau pati izoliacija, asketizmas, drausmė nėra vienakrypčiai procesai. Tai, kas išmokta, įvaldyta asmeniniame gyvenime, tampa nenaudinga. Gimsta gyvenimo ir mokyklos priešprieša, kyla susipriešinimo konfliktas. Kur veda toks konfliktas? Iš *šio konflikto atsiranda nenoras mokytis*, mokyklinio mokymosi baimė, mokyklinio mokymosi vengimas. Kodėl nenorima mokytis? Nenorima ne apskritai mokytis, tačiau nenorima štai taip – mokykliška – mokytis. Nenorima mokykliška rašyti, skaityti ar spręsti. Norima ir gebama tai daryti savaip, kitaip. Tačiau savitumas ir kitoniškumas ne tik neskatinamas, jis net nepageidaujamas. Jei tavo įgūdžiai ir gebėjimai nepageidaujami, tai ir tu pats, kaip asmuo, tampi įtartinas. Turime ne tik pedagoginį apleistumą, ne tik sunkius mokinius, ne tik nepasiruošusius mokytojus, turime atimtą valią, sužalotą galią, suspenduotus gebėjimus. Turime aibę „negabių ir nemytinių“ žmonių. Tačiau ar jie tokie yra, ar jie tokiais tapo tokio mokymo įtakoje? Nesuprastas nenoras, nevaldoma baimė, neveiklumas, neiniciatyvumas – tai tik keletas šio „mokymosi konflikto“ padarinių.

Gyvenimo jėgos neaplenkia ir mokyklos. Mokymas, kaip ir kadaise mokslas, yra senokai virtęs nematoma jėga. Mokydamas visada kažką

ir kažkaip propaguoja. Ar įmanoma apsieiti švietimo, mokymo srityje be propagandos ir socialinės reklamos? Kultūra ar sociumas, norėdami išlikti, turi save propaguoti, perteikti, perduoti. Patys savęs jie perteikti negali, todėl sukuriamos atitinkamos institucinės galios. Viena tokių galių, viena tokių jėgų – mokykla plačiaja to žodžio prasme. Mokyklos jėga – mokyklinis mokymas. Koks tai mokymas? Atitrūkusių nuo gyvenimo, supaprastintų ar scientistinių tiesų propagavimas. Tokios supaprastintos tiesos virsta supaprastintomis gyvenimo tiesomis. Tiesos ne atrandamos, jų neieškoma, bet pateikiamos iš anksto paruoštu, supaprastintu pavidalu. Jos negali būti paklausiamos, apklausiamos. Jomis negalima abejoti. Jų negalima svarstyti. Jos neturi alternatyvų. Turime tiesas kaip dogmas. Joms belieka tik paklūsti ar jų laikytis. Taip mokykloje nepageidaujamas ar net neigiama kritika ir kritinis mąstymas. Neišmokstama, kaip pačiam atsitraukti nuo to, kas teigiama, neišmokstama, kaip pačiam analizuoti tai, kas siūloma. Limituotas komandinis, pagrįstas liepiantis, direktyvinis, paremtas instrukcijomis mokymas eliminuoja kitus laikus ir įtvirtina tik vienintelį mokymo laiką. Abejonei nėra laiko, nes nelieka laiko svarstymui, polemikai, nėra skiriama laiko asmeniniam pamąstymui. Pedagoginis laikas paskirstytas, ką ir kada reikia daryti, ką ir kaip atsakyti. *Mokymosi laikas – tai suspėtų ar nespėtų atlikti užduočių laikas.* Neišsitenkantys šiame laike atsiduria to laiko užribyje, nespėjantys baudžiami ar tramdomi. „Mokinys, tas, kuris privalo atlikti pratybas, palenkiamas gradavimui ir priverčiamas eiti į mirtiną kovą su kitais, kad nebūtų nubaustas ar paliktas žemesnėje pakopoje“ (Mickūnas, Šliogeris 2008, 121). Jie tampa nemokūs arba nemokantys mokytis. Iš kur ateina šis despotiškasis limituoto išmokimo laikas? Jis ateina iš nematomų klusniųjų ar paklūstančiųjų vadybinių, valdiškų instancijų ir institucijų. Ten tik taip ir suvokiamas gyvenimo laikas. Ten dominuoja *disciplinarinis laikas kaip tiksli nurodymų ar direktyvų chronologija.* Pamokoje ar pamokų cikle nieko neturi ir negali nutikti, nes nutikimui ar įvykiui nėra laiko. Laikas skirtas tik išmokimui. Mokymo laikas analogiškas anonimiam darbo užduočių laikui. Juk kai vykdoma, atliekama, tuomet negyvenama. Taip mokyklinis laikas pašalina bet kokią išgyvenimų laiką, bet kokias intensyviausias ar aukštąsias akimirkas. Mokymosi laikas nenumato jokių atsitiktinumų, nes jų nėra ir negali būti instrukciniame, direktyviniame, korporatyviniame laike. Mokyklinio laiko jėga sukuria ne tik vadinamąją baimę neišmokti ar nespėti išmokti, bet ir baimę suprasti, atsigręžti į

save, nes tam nėra laiko, tam neskirtas laiko limitas. Pedagoginė laiko vadyba – tai tik mūsų totalinio egzaminavimo atspindys. „Mes gyvename nesibaigiančio egzaminavimo, sekimo, prievartinio objektyvavimo eroje“ (Mickūnas, Šliogeris 2008, 121–122).

Mokymas gamina ir kuria žinojimą. Susikūrusios, susiklosčiusios, atsiradusios žinios yra tos žinios, kuriomis aš gyvenu ir noriu gyventi. Dėl šių žinių aš galiu ginčytis, jas galiu svarstyti, puoselėti. Tokios žinios padeda man augti ir tobulėti. Juk aš noriu kažką atrasti, prisiliesti, pajusti, išvysti, pats tiesiogiai patirti. „Žmogus turi teisę siekti akivaizdumo to, ką jis mano, ko nori ir ką veikia. Jis nori mąstyti pats. Jis nori protu suvokti ir, kiek įmanoma, įrodyti tai, kas yra tiesa. Jis reikalauja viską susieti su kiekvienam prieinama patirtimi. Jis ieško kelių į aiškumo ištakas, užuot tą aiškumą priėmęs kaip gatavą rezultatą“ (Jaspersas 1989, 106). Institucinė mokykla siūlo iš anksto paruoštas žinias. Jų neverta ieškoti, dėl jų nebeverta kovoti, jos užbaigtos ir paruoštos. Pagamintos žinios yra tai, ką aš privalau žinoti. *Žinojimo imperatyvas pavergia, padaro žinių įkaitais*. Mokyklinis mokymas ugdymo procese sukuria specifinį institucinį-mokyklinį žinojimą. Kuo pagrįstas toks žinojimas? Institucinis žinojimas virsta absoliučiu ir galutiniu žinojimu. Institucija virsta žinyba, kuri privalo žinoti ir valdyti žinojimą. Reikalingos ir būtinos žinios sutampa su būtinu žinojimu. Būtent *mokykla kaip žinyba ir žino, koks žinojimas yra reikalingas*. Kitoks, nebemokyklinis, nebeinstitucinis žinojimas netoleruojamas. Ateinama mokytis su tam tikra asmenine patirtimi ir tam tikru asmeniniu žinojimu. Asmeninis autorinis žinojimas mokyklinio žinojimo kontekste netoleruojamas, nes jis yra nepatikimas. Jį reikia adaptuoti, perduoti suvienodintu būdu. Ką tuomet daryti su vadinamuoju autoriniu žinojimu? Autorinis žinojimo variantas leistinas, jei tik jis išsitenka institucijų ar instancinių instrukcijų ribose. Tad keli autoriai virsta pedagoginiais autoritetais. Šie autoritetai yra atitikę instancinius parametrus, jie yra išsitekę atitinkamos institucijos ribose. Rėmai ar parametrai yra ta tinkama pedagoginė forma. Taip susiformuoja anoniminis požiūris ir pozicija. Anoniminė pozicija virsta vienintele toleruojama ir propaguojama pozicija. Autorinė, asmeninė, kūrybinė pozicija ignoruojama. Autoritetai kaip „anoniminiai autoriai“ numato ir nustato galutines ir neginčijamas pozicijas ir nuostatas. Išmokimas susijęs su neišmokimu, o išmokimas nurodo į tai, kas neišmokta. Ko tuomet neišmokstama? Neišmokstama

keleto mokyklai svarbių ir aktualių dalykų. Neišmokstama kurti ir svajoti, atrasti ir išbandyti, pajusti ir patirti. Tai neleidžiama ir tai neskatinama, nes tam nėra vietos. Šie procesai vyksta savaime, bet jiems trukdoma, jie nepalaikomi. Mokyklinis pažinimas yra mechaninis pažinimas, tai nėra atpažinimas. Kuo skiriasi pažinimas ir atpažinimas? Atpažinimas viršija pažinimą, nes pačiame atpažinime slypi atpažinto dalyko džiaugsmas. Aš tai jau žinojau ir mokėjau, bet negalėjau to priminti. Prisiminęs tai atgaminau, tai atgijo. Atpažinimas kaip prisiminimas leidžia kažką atrasti savyje. Sudėtingose ikipažintinėse struktūrose tūno ir viso išmokimo galimybės. Atpažindamas susitinku su tuo ką jau numaniau žinaš, bet tuo nepasitikėjau arba abejojau. Atpažindamas, prisimindamas atpažįstu, prisimenu save, atveriu save kaip kitą, nežinomą, atveriu savo savastį.

Mokyklinis mokymas visuomet yra formalus mokymas. Klasikinėje prasme mokymas turi suteikti deramą formą. Tačiau kas nutinka, kai gyva patenka į negyvą formą? Tai, kas gyva, tampa formaliu, gyvastis miršta. Kitas dalykas – ideali mokymo forma. Juk šiandien tų deramų idealių formų nebėra. Yra daugybė alternatyvų, iš kurių renkamės. Po Nietzsches „Dievo mirties“ nebėra nei kairės, nei dešinės, nei viršaus, nei apačios. Po Foucault žmogaus mirties nebėra tikrojo žmogaus, tik dirbtiniai modeliai. Mokymas paremtas formalaus parengimo ir tikrinimo principu – tik šias formas ir randa, tačiau pats turinys dingsta. Galima ir kitaip, neformaliai tikrinti, galima gilintis į turinį. Formalaus mokymo kritika gali būti paremta tuo, kad nėra vienintelės teisingos mokymo formos, yra ne tik gausybė alternatyviosios pedagogikos formų, bet jos nepripažįstamos. Jos net nelaikomos pedagoginėmis formomis. Ugdymas, lavinimas formuojamas išorinėmis ir vidinėmis formomis, tačiau ar visas gimstančias ir gimusias formas pastebime ir identifikuojame? Prisidengiant idealumu galima idealumą kaip formalų idealą ir primesti, priskirti. Pamerštama pati idealų gamyba kaip šablonų ar standartų gamyba. Idealai sukuriami, po to jie propaguojami ir platinami. Prisidengiant deramu ar kokybišku išsilavinimu, galima tokį išsilavinimą absoliutizuoti. Ekspertinis vertinimas, kuris dažnai yra tik nuomonė, virsta neginčijamu dalyku. Gal kaip tik tuomet, kai tai nesvarstoma, kai dėl to nesiginčijama, tai ir pavergia? „Individas pavergiamas disciplinų, sutvarkytų hierarchiškai, ir pajungiamas naujausių pavergimo technikų reikalavimams, pavaldiems „progresuojančio“ laiko sekai. Tikslūs egzaminų matai, priežiūra ir funk-

cinę kompetenciją fiksuojantys aprašai sudarinėjami tam, kad individas būtų paskatintas kilti aukštyr galių piramidės laiptais. Paaiškėja, kad svarbiausia ne skaičiai, o efektyvumas ir disciplina, vedantys į sėkmę ir garantuojantys kilimą“ (Mickūnas, Šliogeris 2008, 119). Formalus mokymas formuoja formalų žmogų iš dirbtinių formatų. Kur dingsta gyvos formos?

Propaganda ir ideologija švietimo ir ugdymo srityje yra glaudžiai tarpusavyje susiję dalykai. Propaganda kažką transliuodama, perkeisdama, traktuodama, tą „kažką“ verčia vienokiais ar kitokiais idealais. Kita vertus, idealai, jų visuma, kad tokie išlikę, turi būti platinami, plėtojami, propaguojami. Bet koks mokymo modelis, mokymo kryptis ar sistema kažką ir kažkaip propaguoja, proteguoja, skiria prioritetus. Švietimas ar ugdymas neišvengiamai visada turi savo idealus, o tai jau yra tam tikra ideologija. Ideologija yra platesnė, labiau pastebima, dominuojanti sfera, kai išsakoma programiniu, instrukciniu pavidalu. Tačiau tam tikri propagavimo modeliai gali atsiverti ir elementaresnėse proteguojamose struktūrose. Proteguojamos, globojamos naujovės gali net pavergti. Pavergti gali totalinis progresyvumas, instrumentalumas, adaptyvumas. „Jei auklėjimas nesupranta savo atramos tradicijoje, jis priima šią tradiciją nekritiškai ir yra nepajėgus jokiai tikrai ateities naujovei. Jei auklėjimas laikomas industrializuotos epochos techniku rengimu, nesuprantant pamatinių šios visuomenės vertybių, išvada gali būti tragiška, nes technika nepajėgs išryškinti šių tradicijų visuomenės judėjimo į ateitį šviesoje“ (Mickūnas, Stewart 1994, 151). Propagavimas kaip protegavimas dažnai ištirpsta savaime suprantamuose dalykuose, be kurių joks švietimas ar ugdymas būtų neįmanomas. Toks protegavimas yra besaikis tariamų naujovių protegavimas, virstantis progresivizmu. Propagavimas dengia švietimą, o pats švietimas savo koncepcijomis ar šūkais deklaratyviai užstoja propagandos modelius. Įsitraukus į mokymo veiklą, šie modeliai tampa nematomi. Besimokant ar mokant esama šių modelių viduje, nemokant ar nesimokant šie modeliai tampa neprieinami, todėl čia neretai reikia tapti įtrauktu stebėtoju ar dalyviu. Kitaip tariant, čia reikia atsigręžti į savo mąstymo patirtį. Propaganda ar ideologija atsivers, jei refleksyviai atsigręšime į kasdienes aplinkinių šnekas. Būtent kasdienė šneka istorijų ar anekdotų pavidalu padės atverti vertybių vertikales, diskriminacines struktūras, emancipacijų lygmenis.

Postklasikinis mąstymas XX a. 7–8-ajame dešimtmetyje pasiekė ir pedagoginį mąstymą. Antipsichiatrinis, antipsichologinis-antipedagoginis sąjūdis paliko savo pėdsaką ir įdirbį pedagogikos srityje. I. Ilich, E. Frommo, P. Freire ir kitų postmodernių filosofų ar pedagoginių mąstytojų pastangomis buvo atskleistas žalingas ideologinis mokymo „sumokyklinimo modelis“. Kuo šis modelis paremtas? Mokyti gali tik mokykla ir mokytis galima tik mokykloje. Mokykla virsta totalinės priežiūros sistema, mokyklinis mokymas dangstosi moksliskumu. Moksliskumas suvokiamas kaip atsvara nemoksliniam, atsitiktiniam mokymui. Tik mokslas neva numato ir nuspėja, užbėga už akių galimiems pavojams. Atmetamas ar nenorimas pastebėti mokslo proteguojamas, mokslą lydintis cinizmas. Galimas ir įmanomas neva tik moksliskai-mokykliškai prižiūrimas mokymas. Nemokyklinis, nemokykline forma paremtas mokymas, regis, niekur nebeveda. Tokia mokymo forma neturi jokios perspektyvos. Tačiau žmogus daugelio dalykų mokosi ir išmoksta ne mokykloje ar nepaisant mokyklos. Scholizacija izoliuoja atsitiktinį mokymą, kaip nerezultatyvų ir neefektyvų. Tokia mokymo forma tarsi neturi savaiminės vertės. Visko esą galima išmokti tik mokykloje ir tik jos ribose. Moko tik tam tinkamai parengti mokytojai, tam tikslui mokslo institucijų parengtos programos. Testavimas ir atestavimas yra visuomeninės mokslinės kontrolės dalis. *Esame nematomos mokslingumo kontrolės akiratyje*. Užtenka kažką paskelbti nemokslišku ir tai jau tampa įtartina. Kur tuomet dėti transcendentškumą, egzistenciškumą, ekstatiškumą, poetiškumą? Jų mokslas neapėpia. Tai kitos, ne mokslo, ne mokslui pavaldžios sritys, bet ir į jas nuolat kėsiasi mokslas. Moko ne tik mokslas, juk moko dar ir menas. Grožio, estetikos gali išmokyti ir išmoko nestandartinės mokyklos patalpos. Ten grožio ar kitų estetinių apraiškų pagauti neįmanoma. Mokslas negali scientistinėmis priemonėmis paaiškinti grožio. Grožis atsiveria tiesioginėse grožio akistatose. Gėris nėra koks nors išskaičiuojamas ar apskaičiuojamas dalykas. Moralės galime išmokti ne klausydami abstrakčių pamokslavimų, o kritiškai žvelgdami į papročius, nuo jų atsitraukdami.

Kas yra pedagoginė ideologija fenomenologiniu požiūriu? Tai sudėtinga pedagoginė aksiologija. „Auklėjimas, kaip ir darbas, yra laikishkai orientuotas; jis sudaro tradiciją jau duotų vertybių ir tikslų kontekste“ (Mickūnas, Stewart 1994, 151). Idealai pedagogikos sferoje plačiaja prasme yra gyvenimo vertybės, bet ne pedagoginės vertės. Skiriasi gyvenimo

vertybės ir gyvenimo vertės, panašiai skiriasi pedagoginės vertybės ir vertės. Mokyklinis mokymas tik kažkam paklūstant ir vykdant neišmoko nei rinktis, nei vertinti. Vertybės nuleidžiamos, įsiūlomos ar tiesiog perteikiamos verčių pavidalu. Kas dabar vertinga, tuoj nuvertės, kas šiandien turi aukštą kainą, tas rytoj gali būti nukainota. Tas pats ir su pedagoginiais idealais – jie nėra analizuojami, tik vienaip ar kitaip propaguojami. Ideologija kaip idealų visuma virsta iš anksto paruoštu, tik priimamu, primtinu, būtinu, reikalingu, bet ne diskutuotinu idealų visuma. Neparodomas ir neatveriamas skirtumas tarp asmenų ir visuomenių idealų. Idealai gali būti ir nuasmeninti idealai, virtę politinėmis ikonomis ar viešaisiais stabais. Neparodomas skirtumas tarp vidinių ir išorinių idealų. Vienaip tie idealai suvokiami iš vidaus, kitaip – iš išorės. Kas yra pedagoginis vertybių vertinimas? Vertybėse visada yra kažkas ir kažkaip vertinama. Jei aš negaliu ir nesu mokomas savęs vertinti, o tik nuolat išoriškai vertinamas ir vertintinas? Aš gal net negebu vertinti, nes negebu, bijau save vertinti. Mano įvertinimai atitrūkę nuo mano esmės. Tai kažkieno ir kažkaip įvertinta, kažkaip pateikta ar kažkaip sukonstruota. Mano paties pastangos čia nereikalingos. Tu turi nekliudyti save vertinti, nes tu nemoki savęs vertinti. Tai geba ir moka tik sankcionuoti vertintojai. Kas yra tie sankcionuoti vertintojai? Tai paslėpti technologai ar konstruktoriai. Tai jie yra sukonstravę vertybes ir idealus. *Sukonstruotose vertybėse ar idealuose yra paslėpti konstruktai ar už jų stovi nematomas konstruktorius.* Konstruktoriumi gali būti net ne konkretus žmogus, o kokio nors programa ar koncepcija. Idealai, virtę stabais, švietimo srityje yra nematomi socialiniai konstruktai. Jų bijoma ar jų privengiama. Juos būtina dekonstruoti, bandant kitaip pažvelgti į socialinio konstravimo terpę.

Ideologija, į ją žvelgiant neutraliai, yra idealų visuma. Ar ideologija marksistų požiūriu yra tik melaginga sąmonė? Išskyla papildomi klausimai: kur mes galime rasti nemeluojančią sąmonę? „Melagingos sąmonės“ kritika kaip metodas yra ginčytinas dalykas. Marksizmo kontekste ideologija suvokiama kaip melaginga sąmonė. Bet kas ta melaginga sąmonė? Neva melagingą sąmonę sukuria netinkamos gyvenimo sąlygos, tačiau pati sąmonė dažnai yra inertiška, ji neaprepia pačių gyvenimo sąlygų, gyvenimo sąlygotumų. Marksizmas siūlo revoliucingą kaitą. Ją sudėtinga ar net ydinga keisti visuotiniu pavidalu. Nurodymai ar direktyvos sąmonės nepakeičia. Gali kisti tik aktyvi sąmonė, aktyviai veikianti ir norinti taip veikti sąmonė. Sąmonė nėra vienalypė, standar-

tinė sąmonė. Gausybė neatitikimų ir manipuliacijų tos pačios sąmonės viduje. Meluojama sau ir savyje esti melas. Tas melagingumas dažnai jau yra duotas ar užduotas normų ir konvencijų pavidalu. *Esamos normos tik moko teisingai ar taisyklingai meluoti*. Pedagogika gali gauti melagingas instrukcijas, programas, direktyvas ir visa tai tik vykdyti. Besimokantis, kritiškai žvelgdamas, mąstydamas, pats gali surasti ar suprasti melo apraiškas. Vadinasi, mokyklos užduotis – ugdyti kritinį mąstymą, leisti kritikuoti ir diskutuoti, vadinasi, leisti mokytis. Autentiškas mokymas mokytis. Tai leidžia ar neleidžia tie, kurie moko. Jie nori ar nenori leisti patiems mokytis. „Mokyti dar sunkiau, nei mokytis. Tai, matyt, žinoma, tačiau suvokiama retai. Kodėl mokyti sunkiau nei mokytis? Ne todėl, kad mokytojas turi valdyti didžiausią žinių sumą ir bet kuriuo momentu turi būti jas paruošęs. Mokyti sunkiau nei mokytis, reiškia: leisti mokytis. Tikras mokytojas nieko kito ir neleidžia mokytis, kaip tik mokytis“ (Хайдеггер 2007, 101).

Kuo svarbi pedagoginė ideologija kitais požiūriais? Daugelis socialinių sričių ir sferų turi savo ideologiją. Pedagogika taip pat turi savo ideologiją. Nebūtų nieko keisto ar svarbaus, tačiau yra nematomų, ne visada atvirų ir pastebimų propagavimo / propagandos būdų, kuriuos aptarti yra labai svarbu. Pats propagavimas kai kada virsta cinizmu ar dar blogiau – fanatizmu. *Mokykla oficialiai deklaratyviai primeta standartines reikmes ir supaprastintus poreikius*. Kas šios reikmės ir poreikiai? Ar galime nuspėti, ko reikės visą likusį gyvenimą? Tai, ko žmogaus gyvenime reikės, jam pasako mokykla. Todėl savęs klausti šioje srityje lyg ir nebereikia. Abejoti ir rinktis nebereikia, nes viskas lyg ir apibrėžta, lyg nustatyta. Man pačiam nieko nebereikia ieškoti ir siekti. Jei bus kartojami parengti modeliai ir tobulos situacijos, tai ir neišvengiami bus teigiami rezultatai. *Edukacinė mimezė virsta mimikrija*. Visi standartiškai vienodi ir visi tokie patys. Tačiau ar taip yra iš tiesų? Vienodi tik pagal išmokyto vienodumo modelius. Vienodi, bet visiškai netapatūs sau. Neieškantys savo tapatybės ir nesileidžiantys į kelionę po savo savastį. Taigi mokykla vietoje gyvenimo kontūrų ar užuominų jam ar jai sudaro privalomą ir vienintelį teisingą maršrutą. O kas nutinka pakitus maršrutui?

Kas yra savęs mokymas? Pasak Heidegerio, aš leidžiu sau mokytis, man nekliudo pačiam. Pasak Meleau-Ponty, aš mokausi veikdamas.

Pasak Deleuze, mokymasis yra daugybė skirtingų srautų. Pasak Derrida, mane moko kitybės ir skirtybės. Pasak Foucault, mokydamasis aš rūpiuosi savimi. Mokykla monopolizuoja ir koncentruoja mokymą vien savo turimų galių ar savo esamų galimybių ribose. Kuo toks monopolizavimas žalingas ar ydingas? Teisingai ir produktyviai gali mokyti tik mokykla kaip oficiali ir valstybinė institucija. Tokiu atveju nepaliekama jokių alternatyvų kitokiam neoficialiam mokymui ar mokymuisi. Šiuo atveju kalbama ne tik apie privatų mokymą, kalbama apie tai, kas populiariai vadinama savišvieta, saviugda. Aš galiu ir privalau save šviesti – toks galėtų būti savišvietos imperatyvas. Mokyklos monopolis mokymo srityje atmeta nemokyklinį mokymą, kartu ignoruojama ir gyvenimo patirtis, kuri nėra tiesiogiai susijusi su mokymu.

Mokyklos ideologija atsiveria, kai kiek kitaip pažvelgiame į vadinamąjį „abstrahuotą mokymą“. Mokymą, kuris yra esencializuotas ir paskubomis apibendrintas populiariausias variantas. Vis tobulinant ir kartu abstrahuojant mokymo metodus, ieškoma universalios technikos ir technologijos. Kas nutinka šio nematomo abstrahavimo eigoje? Atmetamas ir eliminuojamas bet koks atsitiktinumas ir netikėtumas. Tai, ką mes įvardijame kaip atsitiktinumus arba netikėtumus, yra nestandartinės gyvenimo situacijos. Standartizuotas mokymas apeina nestandartinės gyvenimo situacijas. Mokoma suvienodinimais, standartais ir standartiniais pavyzdžiais. Asmeninės patirtys, kaip netipinės ar nestandartinės situacijos, yra nereikalinga ir neefektyvi mokymo medžiaga. Tai nemoko standartiškai ir tipiškai elgtis. Atmetama situatyvi gyvenimo patirtis, kuri kartu yra mokymosi patirtis.

Girdime ir svarstome nenorą mokytis. Kodėl pačioje mokykloje nustojama mokykliškai mokytis? Mokykloje veikia daugybė skirtingų mokymosi ar mokymo jėgų. Viena tokių negatyvių jėgų yra slegiantis mokymo pobūdis. Juntama galia kaip tam tikras slėgis. Slėgis plūsta iš visur, ir jis nėra tiesiogiai matomas. Imama priešintis šiai jėgai ir nustojama mokytis. Mokymas inicijuojamas, stimuliuojamas, vertinamas, bet tai neatveria asmeninių galių. Paliepimai ar nurodymai, kad „kažkas“ ir „kažkam“ mokomasi, kad dėl kažko verta mokytis, tai nepadedą, bet stabdo patį mokymąsi. Vertimas komandiškai, direktyviai kalbėti ir atsakinėti, virsta kalbine prievarta. Reikia leisti mokytis, kaip sako Heidegge-

ris. Vadinasi, reikia leisti kalbėti, sakyti ir išsakyti save. Bet ar tai leidžia paliepiamai ir komandos? Iškyla tarsi dvi skirtingos kalbos – asmeninė ir mokyklinė. Bijoma ir nenorima mokykliškai kalbėti, nes tai suvokiama kaip svetima, nepriimtina kalba. Sava kalba neleidžiama man savaip kalbėti. Trukdoma kalbėti ir išreikšti, atverti save. Negalėdamas kalbėti aš negaliu pasakoti, nes pasakoti reiškia atpasakoti, atkartoti. Tramdoma kalba tampa trukdžiu pasakoti savaip. Nenorima pasakoti ir atsakinėti, nes tai sudėtinė kalbinės prievartos dalis. Draudimas savaip kalbėti yra suvokiamas kaip draudimas sakyti ir išsakyti. Kas čia išnyksta? Nyksta ir išorinės, ir vidinės kalbos išraiškos galimybės. Mokymas visada kupinas pasakojimų patirties. Patirtis atsveria, kai pristatoma pasakojant. Tačiau mokykliniai pasakojamieji dalykai nėra tinkami pasakojimui. Ten tik liepiama ar nurodoma, kaip reikia pasakoti atkartojant. Taip stabdomas, tramdomas asmeninis kalbėjimas, neišmokstama kalbėti, nes neleidžiama kalbėti. Individuali kalba virsta arba protestu, arba plepalais. Deklamavimo ar retorikos įgūdžiai virsta oficialios retorikos ar oficialaus deklamavimo kartojimu. Raportuojantis, atsakantis komandinis kalbėjimas – iš kur tai ateina? Iš pasitarimų, susirinkimų, oficialių svarstymų, sprendimų aidų ir atgarsių. Kartojimas, pasak Derrida, tas pats despoto balsas. Savas balsas trukdo despotui kalbėti ar net prabilti. *Mokyklinis balsas gali būti tik dominuojantis balsas*. Kiti balsai tildomi ar tramdomi. Kitokie balsai virsta triukšmu ar fonu dominuojančiam balsui. Kodėl toks svarbus dominuojantis balsas? Tai yra idealus balsas, prilygstantis lopšinei ar tribūniam pasisakymui.

Mokyklos funkcionalumas susijęs su autonomišku individo naikinimu. Naikinama kūrybinė savaiminga savastis. Mokykla kaip socialinė institucija virsta nuolatinių socialinių užsakymų vykdymu. Kas jai užsako ar kas jai įsako? Įsako tas pats nematomas sociumas. Matome tik aukščiau mokyklos esančias institucijas, bet nematome paties sociumo institucionalumo galių. Nematome tiesiogiai tų jėgų, kurios virsta mokymo jėgomis. Nematome tų mokymo formų, kurios moko ir kuriose mokoma. Pati mokykla lyg ir neturi savo užsakymų ar funkcijų, nes ji tik vykdo ir atlieka. Vykdytas ir atlikimas susijęs su deramu ar privalomu klusnumu. Vykdant ir neatsigręžiant į patį vykdymą, nematomos pačios vykdymo pasekmės. Tik vykdančiam ir paklūstant aukojamas savarankiškumas ir autonomiškumas. Vadinasi, vardan įvykdymo aukojamas mokyklos individu-

alumas. Mokykla virsta beveide, bevieta institucija su aibe formalumų. Taip mokyklai nebesvarbus ir pats mokinio autonomiškumas, jo arba jos savarankiškumas. Gali kilti klausimas: gal visuomenei nebereikia tokių asmenybių?

Klusnumas mokyme yra tinkamas laikysenos būdas. Bet kam paklūstame? Paklūstame klusniai visuomenei, norinčiai mūsų paklusimo. Iš klusnių mokinių ir mokytojų gimsta klusni visuomenė. Paklūstančio mokymo modelis dominuoja mokyme. Klusnus, pareigingas mokinys yra geras mokinys, nes taip jį geriau ir patogiau mokyti. Tik tokiu būdu jį ir įmanoma išmokyti. Tačiau klusnumas gali iš esmės pakirsti laisvę. Klusnumas gali virsti ir virsta sąmoningumo praradimu. Taip klusnumas tampa kliūtimi tapti laisvu asmeniu, trukdo subręsti laisvei. Būtinumas abstrakčiame lygmenyje, normatyvumas abstrakčiame lygmenyje, socialumas abstrakčiame lygmenyje. kažkas tai gerai žino ir mane moko, bet man pačiam tai trukdo mokytis. Mokykla turi leisti mokytis. Ką reiškia leisti mokytis? Leisti atsigręžti į save. Tai refleksijos ugdymas. Tam nebelieka laiko, nes reikia viską laiku atlikti. Leisti mokytis, tai reiškia, leisti, bandyti, mėginti, daryti, atlikti. Mokymas turi būti paremtas meistrystės principu. Mokytojo meistrystė taip pat nebereikalinga, nes reikalingi tik anoniminiai vykdytojai. Vykdytojai yra tik klusniai vykdančys nurodymus atlikėjai. Jų paskirtis – gerai ir klusniai kažką atlikti. Tačiau klusnus atlikimas ir vykdymas gali virsti kuo tik nori, net nusikalstama veikla. Dėl paklusimo ar klusnumo vyko masinės žudynės ir genocidai, buvo aukojami žmogiškumo principai.

Besimokydami augame ir tobulėjame. Mokymasis turėtų padėti augti ir vystytis. Mokykla turėtų padėti arba leisti augti ir vystytis, tačiau taip mokydama ji trukdo savarankiškai augti ir bręsti. Augti ir bręsti – mokytis rinktis. Tačiau jau už mane kažkas yra pasirinkęs, į ką aš galiu ir gebu pretenduoti, kuo galiu ir gebu būti. Taip mokant trukdoma mokytis rinktis save. Trukdoma rinktis, nes pasirinkimą yra nulėmusi abstrakti rinka su savo poreikiais ir interesais. Bet kas yra ta rinka ir ar reikia jos taip bijoti? Tai, ką vadiname rinka, tai – galimybė rinktis, tai – laisvas pasirinkimas. Neleidžiama man rinktis, nes jau viskas yra pasirinkta ir nuspręsta aukštesnių institucijų srityje. Institucijos prisidengia kokiu nors abstrakčiu valstybės interesu ir suskirsto, diferencijuoja, deleguoja mane

kaip anoniminį asmenį į tam tikras profesines ar socialines sferas. Šios sferos – tai socialinio prestižo sferos. Geras ar tinkamas mokymais – tai garantija, kelialapis į šias gerovės sritis. Kas yra ir ko verta ši gerovė? Apie visa tai nebereikia klausti, diskutuoti, viso to nebereikia svarstyti. Dėl visko jau iš anksto yra sutarta instituciniame lygmenyje.

Kas yra savęs mokymas? Ar mes galime ir gebame save mokyti? Mus moko mūsų spontaniškumas. Mūsų veiklos būdas, mūsų intuicija ar jausena – tai aibė mėginimų ir bandymų. Leiskime patiems bandyti ir mėginti kažką daryti. Tereikia užuominų ar nuojautų, bet ne galutinių nurodymų. Nereikia galutinių pasakymų, užtenka neužbaigtų sakinių. Jauanas žmogus ar vaikas turi kūrybiškumą ir spontaniškumą, o tai leidžia daryti savaip ir savitai. Tai laisvas mokėjimas ir gebėjimas. Mokėjimas ir gebėjimas kyla iš bandymų ir mėginimų, žaidimų ir atsivėrimų. Apie tai ne vienoje savo knygoje kalba E. Frommas. Spontaniškumas ir kūrybiškumas mums suteikia laisvę atvertos ar išreikštos vaizduotės srityje. Nebijodamas pamatyti aš galėsiu aprėpti visumą. Iš čia gimsta įžvalgos ir intuicijos, jei yra išlaisvinta vaizduotė. Jei tai galiu įsivaizduoti, tai galiu ir suprasti. Bet ar man tai leidžiama daryti? Galėdamas suprasti tą dalyką ar galėdamas aprėpti tą sritį, aš taip pat galėsiu ir gebėsiu ir kitose srityse. Ar mano supratimui palikta vietos? Juk reikia tik atsiminti, įsidėmėti ir visa tai atgaminti, kaip tai daroma gamyklose, kaip tai daro protingos mašinos ar protingi aparatai. Numarinta geismo mašina virsta komandas vykdančiu automatu. Iš žaidžiančio vaiko lieka tik anoniminis, laboratorinis pretendentas, pretenduojantis į anoniminį „bet ką“. Jau nebereikia savaip žaisti, nes jau sukurti anoniminiai žaidimai, valdomi anoniminių mokomųjų programų.

Kas mus moko be mokyklos? Moko *pats gyvenimas*, šį terminą traktuojant plačiai ir neutraliai. Mokomės ir mokome visose įtakose ir visuose poveikiuose, moko visi veiksmai ir visi atoveiksmiai, jei į juos galime atsigręžti. Moko nuolat propaguojama esama gyvensena ar gyvensenos stiliai. Kas mums parenka vienokius ar kitokius stilius? Tai, kas ima dominuoti. Dominuojantys stiliai virsta privaloma veiksenos atributika. Kas mums daro didžiausią įtaką? Moko asmeninė gyvenimo erdvė, tai, su kuo nuolat susiduriame tiesiogiai ar netiesiogiai. Kas mus labiausia veikia atsitiktiniuose susitikimuose, neprognozuojamuose susidū-

rimuose? Įtaką daro nustebimai ir sutrikimai, iš kurių gimsta individuali paieška ir besisteigianti savikūra. Moko, ko reikia ir ko nereikia pats pasireiškiantis, atsiveriantis sociumas ir šio sociumo tvarka. Kur mūsų anoniminės tvarkos pagrindas? Joje visi esami ar būsiami prievartos ir smurto modeliai, įvykusių ar įvyksiančių nusikaltimų instrukcijos. Kada prasidėjo nusikaltėlio gimimas? Tuomet, kai buvo suvokta, kad galima ir nusikalsti ir kažkuo nusikaltimus pridengti. Moko direktyvos ar instrukcijos, kurios tik draudžia ir tramdo. Kokių bausmių mes bijome? Bijome savęs, nes mus mokant tik baudė ar skatino. Turėjome įsitemti tarp bausmės ir paskatos. Baudė ir skatino vis tas pats vertinimas. Štai kodėl taip estetiškai žavimasi išvengusiais, išsisukusiais, aplenkusiais. Štai kodėl toks atidumas ir dėmesingumas baimingai mirties kultūrai, negyvi tie, kurie vis dar išvengė mirties. Gyvi tie, kurie išsisuko nuo kokių nors sankcijų ar instrukcijų. Gyvi tie, kurie bijo gyvenimo bausmių ir laukia kokio nors paskatinimo, pagyrimo, kitų įvertinimo.

Kas yra gyvenimo pamokos ir kuo jos svarbios? Daug ko išmokstama anapus mokyklos. Daug ko išmokstama kažką darant ar kažką atliekant. Grožis suvokiamas žiūrint į saulėlydį, o ne į vadovėlio iliustraciją. Gėris pats atsiveria tam tikroje situacijoje, netikėtai nutikusioje autobuse ar kavinėje. Svarbiausi įvykiai – tai trumpalaikės ar atsitiktinės atokvėpio akimirkos, o ne privalomos dėmesingumo valandos. Pedagogika gerokai platesnė ir įmantresnė už mokyklinę pedagogiką. Pedagogika pasireiškia ne tik scientistinėse technikoje ar technologijose, bet pačioje unikaloje ir nesikartojančioje patirtyje. To dar kartą jau negalėsime pakartoti. To negalėsime savavališkai perkelti kažkur ir kažkam ir paversti tai universalu kartote. Kartoniniai ir visų pakartojami dalykai turi būti banalūs ir elementarūs. Situatyvių įmantrybių, subtilybių negalime paversti universalu kartote.

Mokyklinė rutina, pripratinti prie gyvenimo rutinos, prie darbo ir tvarkos, mokanti „tvarkyti gyvenimą“. Alinanti ir apsunkinanti, nuobodžiai veikla. Išmokanti iškęsti laisvalaikio nuobodulį. Tokie epitetai priskiriami mokyklinei kasdienybei. Gal kasdienybė ir turi būti kasdieniška? Gal ji ir negali virsti kitokia? Bet kur dėti nuotykius ir nutikimus, pokštus ir juokus? Kasdienybė susideda iš daugybės nepastebimų mažųjų ritualų, kurie neturi privalomos šventinės pompastikos. Kokie džiužūs ir svar-

būs tie rankų paspaudimai, pasisveikinimo bučiniai, ritualiniai atsisveikinimai. Kaip skubama kažką perteikti, kažką atverti keliolikos minučių pertraukoje. Rutina, kur tau niekas nenurodo, kur tu paliktas sau. Kur tu pokštauji ir pasakoji vakar dienos prisiminimus. Kas būtų, jei ir šito neliktų? Ko verta būtų mokyklos kasdienybė? Mokykla dar viso šito nereglamentuoja, į tai dar nesikėsinama? Po mokyklos nusėdusi atmintyje ši rutina ir menama. Šią rutiną susiekime su išmokimu. Ko išmokome kasdieniuose mokyklos ritualuose?

Institucinė pedagogika etninę pedagogiką laiko netobula ir nelabai reikalinga atmaina. Etninė pedagogika antropologiniu požiūriu rodo, kad nėra vienos vienintelės mokymo normos ir mokymo modelio. Mokyti gali ne tik vaikai iš suaugusiųjų, bet ir suaugusieji iš vaikų. Ką ir kaip gali mokytojas perimti iš vaikų? Gali perimti žaismingumą ir neracionalumą, kas taip reikalinga iš anksto nenuspėjamos netipinėse ir nestandartinėse situacijose. Bet jei aš noriu būti tipinis ir standartinis, jei aš noriu tik tipiškai siekti karjeros ir atitikti tam tikrus standartus? Jei norima norėti, kad pats norėčiau, kad pats išsitemčiau šiuose rėmuose? Būdami netipiški ir nestandartiški mes kliuviniai, atsilikėliai ar nevykėliai. Kodėl tuomet reikia būti savimi, rodyti ir pristatyti save? Tipinių ir standartinių situacijų daugiau, todėl pats standartais pagrįstas racionalumas pavergia ir užvaldo šias situacijas. Suaugusieji moko suaugusiuosius, o vaikai – vaikus, mokytojai – mokytojus, mokiniai – mokinius. Kur dėtis nestandartiniam mokytojui ir netipiškam mokiniui? Miesto kultūros plotmėje daug daugiau išmoko savas kiemas ar gatvė nei anoniminė mokykla. Tai tokia mokykla, kuri neturi savo atmosferos, skonio ir kvapo, savo spalvų ir garsų. Ateiname mokyklą su savo pasaulio, aplinkos išmokimu, regiono, artumos pajutimu. Ar šie išmokimo būdai deramai suvokiami, ar jie integruojami? Gretinat ir svarstant apie šiuos modelius ir šias paralelines patirtis, būtų galima išvengti nuolatinių vertybinių karų ar tarpkultūrinių konfliktų.

Moko ne tik žmogus žmogų, žmogų moko ir mokyklinė aplinka. Mokykla – tai tam tikra sudėtinga aplinka ir atmosfera. Ekologine prasme moko jau pati esama aplinka. Atvira ar uždara ši aplinka? Palikta ar nepalikta man joje vietos? Moko palanki ar nepalanki erdvė? Kaip ši erdvė mane nuteikia? Ar ši erdvė atveria ar sustabdo mano galias? Ar

ši patalpa leidžia man išsitekti, ar man joje neankšta? Ar šioje vietoje galiu savarankiškai veikti? Oficiali, kabinetinė, laboratorinė aplinka ir išmoko oficialaus, kabinetinio, laboratorinio mąstymo. Būsenos, sąveikos, elgsenos atveria ne tik aplinkinį, bet ir platesnį, gyvenamąjį pasaulį. Mokyklinė aplinka kaip standartinių erdvių rinkinys „išmoko“ standartiškumo. Standartiškumas „išmoko“ agresyvumo ir priešiško tam, kas „ne toks“ ar „ne kaip“ elgiasi, ne taip kalba, ne taip atrodo. Iš čia atsiranda ne tik ryškios, dominuoti linkusios asmenybės, menami lyderiai, bet ir negatyvios, valdingos, pretenzingos „asmenybės“. Pilkos spalvos, blyškūs tonai išmoko „gyvenimo pilkumos“. Mokymosi pilkumoje sunku ir pačiam netapti pilku, nes dominuoja pilkuma. Šioje mokymo pilkumoje normalus tik vienas principas: taip, kaip visi. Bet kas tie visi ir kas ta anoniminė visuma? Baisėjamės, bodimės vidutinybėmis, bet iš kur jos ateina? Ateina iš standartinių pamokų, iš tų pačių standartinių klasių ir koridorių. Jie ateina iš tos pačios pilkumos, kurioje tūno vis ta pati blyškuma, nykuma, tas pats vangumas, stingulys ir ta pati apatija. Iš kur tie bijantys, nemokantys kalbėti ir susikalbėti? Iš tos pačios pilkumos, kurioje neleidžiama prabilti, kur bijoma asmeninės kalbos. Juk kalba – tai tik įsakymai ir komandos. Juk galima tik pagal komandą ar įsakymą kalbėti. Ne laiku prabylantis trukdo komandiniam kalbėjimui. Kas iš tokios kalbos lieka? Lieka programinė, mašininė biurų, kontorų, kabinetų ir tribūnų kalba. Praradus gyvą kalbėjimą, lieka tik baimingi šnabždesiai ar isteriški riksmi. Štai kodėl reikiama nuskambėjus skambučiui, nes norisi save bent išreikti, nes taip sunku buvo išlaukti komandinę mokyklinę tylą. Negalintys savaip kalbėti visam laikui nutyla ar atsisako programiškai, instrukciškai kalbėti.

Psichoanalizė yra atkreipusi dėmesį į šeimos ugdymą ir auklėjimą. Be mokyklos auklėja dar ir šeima. Bet ar šeimos patirtis analizuojama ir integruojama? Šeimos pedagogika taip pat virsta socialinių institucijų nustatytomis direktyvomis. Šeima yra išmokyta pačios mokyklos mokymo, todėl ir ji tampa pavaldi mokyklai. Šeima turi mokėti mokykliškai mokytis, todėl ją reikia instituciškai prižiūrėti. Reikia akcentuoti šios priežiūros svarbą. Institucijos skatinamos prižiūrėti ir didinti priežiūrą. *Institucijos virsta nematomomis jėgos struktūromis*. Šios jėgos kovoja su prigimtinėmis jėgomis. Žmogaus prigimtis priešinasi institucijai. Besimokantysis nuolat veikiamas dviejų pedagoginių jėgų, yra šių jėgų akiratyje. Jį ar

ją skirtingai moko mokykla ir šeima. Bet ar mokykliškai neišlavinta šeima gali tinkami mokytis? Ar gali mokytis pati šeima be mokyklos? Idėjų ir idealų kova sukuria ideologinį karą, į kurį įsitraukusi mokykla virsta jėgų poligonu.

Pedagogika ar didaktika dažnai yra ne tik mokykloje, bet ir anapus jos. Pedagogika ir didaktika yra šis tas daugiau nei tai apibrėžia pati pedagogika. Gavome tam tikrą gyvenimo pamoką. Kažkas kažko kažkaip išmokė. Ši pamoka veiksmingesnė už formalias pamokas, kurių poveikis greitai išsitrina. Tai kas gauta gyvenimo pamokoje, tai laikoma savaime suprantamu, neakcentuojamu dalyku. Mokykliniame mokyme tai įvardijama kaip nekokybiškas ir netikras dalykas. Gyvenimo pamokos kartais turi svarbius savitumus, kurių norima nematyti. Krizė ekonominių žinių fone gali išmokyti daugiau nei koks nors esencialistinis aiškinimas. Bet kas yra krizė? Tai asmeninė patirtis ir virsmas. Suvisuotinta krizė yra kolektyvinė ekstazė ar kolektyvinė orgija. Reikia bijoti ir geisti baimės. Reikia krizės norėti. Kai kada kažkas ir prasideda, kai visi tik to ir tenori. *Egzistencinės pamokos nėra tiesiogiai stebimos ir pastebimos*. Sukrėtimai, išbandymai, radikalūs pokyčiai moko daugiau. Įgyta išmintis, atsiradęs suvokimas yra daug svarbiau nei abstraktūs mokykliniai nurodymai. *Kūrybinės pamokos iš aukštosios ar populiariosios kultūros lemia daugiau nei privalomas išklausymas*. Mokykla izoliuoja nuo situatyvaus gyvenimo ir sukuria dirbtines, izoliuotas, laboratorines gyvenimo sąlygas. Dvi patirtys nesutinka, jos oponuoja viena kitai. Mokykloje daug ko išmokstama tiesiogiai nesimokant, pertraukų, vakarėlių, renginių metu. Dažnai tai platesnis kelias į išmintį nei tradicinis pamokinis kelias.

Moko ne tik organizuotas darbas, bet ir pramogos. Moko pats mūsų jautrumas kaip tam tikras imlumas esamai ir galimai apsupčiai ir aprėpčiai. Moko vienur žiūrėjimas ir matymas, o kitur – lietimasis ir klausymas. Kinas yra žiūros ugdytas. Ko moko moralinis kinas moralės srityje? Išmokoma žudyti, instruktuojama žudyti ir pačiam mokytojui ar mokytojams reikia medžioti žudikus. Mokoma sukčiauti, apgaulinėti, veidmainiauti, bet po to ieškoma būdų, kaip demaskuoti šias vertybes. Nuolat už kažką pasirenkama, nusprendžiama, bet oficialiai skelbiamos laisvės ir autonomijos principai. Valdžios institucinė sritis nuolat kritikuojama, bet valdininkas vis tebeturi aukštą įvertinimą. Karas vizualizuo-

jamas ir heroizuojamas, tai estetizuoja, polifonizuoja jį. Išskirtinio ar keisto žmogaus savybės išjuokiamos standartinio medicininio ar psichiatrinio mąstymo būdais. Vizualinis kino pasakojimas moko pažvelgti ir į pačią mokyklą kaip vaizdų seką, kaip kasdienį vizualinį pasakojimą. Daugiakryptis vizualinis pasakojimas išveda ir pačią mokyklą iš linijinio pasakojimo rėmų. Moralinis kinas moko ieškoti moralės gyvenimo užkaboriuose, paribiuose ar net užribiuose. Moralinis kinas skatina svarstyti, rinktis, abejoti: ar tai yra ar nėra moralu?

Kiek ir kur save pastebime mokykloje? Kiek ir kur lieka laiko būti savimi, gilintis į save? Juk visas mokyklinis dėmesys skiriamas tiksliai ir teisingam atlikimui. Pedagogo užduotis – sutelkti dėmesingumą į priežiūrą. Pedagogas virsta nebe žiūrinčiu ir stebinčiu, bandančiu nustepti, naujai susitikti, bet prižiūrinčiu, kitu, nurodančiu. Toks pedagogas vis dar nori būti centre, prižiūrėtojo vietoje, o aplink jį – prižiūrimieji. Bet kai kada ir pats pedagogas pajunta prižiūrintį žvilgsnį, ir jis yra nužiūrimas ir prižiūrimas. Bandykime nusigręžti nuo tokio prižiūrėjimo ir atsigręžti į save. Fenomenologinė mokymo užduotis – reflektuojantis, gebantis į save atsigręžti žmogus. Būtina pasinaudoti turima atogrąžos patirtimi, kad suprastume, ko ir kaip mokomės. Patiriame ir patirdami įgyjame, įsivaviname, perkeliame. Mes prie viso to „tiesiogiai“ prisiliečiame. Patirtis duoda tai, ko negalima gauti teoriškai. Kuo svarbi patirtis autentiškame mokymesi? Aš pats mokausi ir pats to noriu mokytis. Aš jau esu gebėjęs, norėjęs mokytis. Aš jau atpažįstu mokymąsi ir jo vertę. Aš jau esu patyręs žmogus. „Patyręs žmogus stoja prieš mus kaip iš principo adogmatiškas žmogus, kuris, būtent todėl, kad jis tiek daug patyrė ir patirtyje tiek daug išmoko, valdo ypatinga savybe įgyti naują patirtį ir mokytis šioje patirtyje“ (Гадамер 1988, 419). Mokslas, teoretizuodamas, abstrahuodamas autentišką asmeninę patirtį, ją iškreipia, gerokai supaprastina. Mokslo dogmos jo tariamame tikslume. Čia būtų galima oponuoti, kad mokslas nėra griežtas, nes pats negali išsivaduoti nuo dogmų.

Mokomės namuose ir mokykloje. Namų darbai ir užduotys yra mokyklos užduočių perkėlimas į namus. Namai ima oponuoti mokyklai, nes čia reikia atlikti tai, kas atliekama dar ir mokykloje. Mokyklinė disciplina nusidriekia net į namus. Užduočių atlikimas, namų darbų ruošimas, po to jų tikrinimas, atsiskaitymas. Nebegalima būti namuose savęs mo-

kykliškai nekontroliuojant, nedisciplinuoiant. Mokykla nori dominuoti net namuose, nori, kad namai paklustų mokyklai. Nepasitikima namuose įgytu žinojimu, atsiradusiu suvokimu. Mokyklai viso to nepakanka, nes nėra tiesioginės kontrolės, ten esama kitaip, savaip. Ten nėra anoniminio prižiūrėtojo. Namuose nėra tų įgūdžių, kurie yra mokykloje, o mokykla neduoda to, kas vyksta namuose. Juk tai visai skirtingi vyksmai. Tai kokybiškai skirtingos, nevienareikšmės patirtys. Tokiu būdu savo patirtimi namai atitrūksta nuo mokyklos. Atsiranda neaiškus mokymasis ir mokymas vienur, o kitur neva supaprastintas mokymas ir mokymasis.

Sakoma, kad reikia mokytis. Propaguojamas mokymosi principas ne kaip baigtinybė, o kaip siekiamybė – „mokytis-mokytis“, bet tik iš priimtinių, tradicinių mokymo būdų. Ar visada gebama į tai, kas laikoma priimtinu ir tradiciniu dalyku, pažvelgti kritiškai, analitiškai? Ar suvokiamos visos netradicinio mokymosi galimybės? Gal kaip tik visa, kas laikyta kaip antipedagogika, ir yra tos svarbios, bet neišnaudotos pedagogikos galimybės? Geriausia išmokstama nesimokant, pažįstama atpažįstant, prisimenant, bandant ir taikant. Mus moko gyvenimas plačiaja to žodžio prasme. Įgyjame išsilavinimą tam tikrose srityse ir kažką užmirštame. Bet iš esmės visa, tai kas įgyta, nusėda, kristalizuojasi, struktūruojasi. „Įgytame išsilavinime niekas neišnyksta, bet viskas išsaugoma“ (Гадамер 1988, 53). Įgydami gyvename ir išgyvename, perimame ir mums kažką kažkas perduoda. Čia vyksta gyva sąveika. Negyvenant, o tik imituojant gyvenimą, neįmanoma ko nors gyvo išmokti. Išgyventas ir suvoktas išsilavinimas svarbiau už formalų išsilavinimą. Bet ar leidžia gyventi mokykloje pati mokykla? Ar ji leidžia gyvai mokytis? Gal geriau leisti mokytis ir analizuoti tai, kas išmokta ir kas neišmokta? Išmokime esamų neišmoktų dalykų, nors tai ir formaliai įvertinta, kad išmokta. Mus nuolat kažkas vertina, verčia iš anoniminio „kažko“ ir po to mes tampame anoniminiu „kažkuo“. Kažkuo, gebančiu naudingai atlikti veiksmus, kurie naudingi ir reikalingi darbinėje veikloje. Ar nesame tapę darbinėmis vertėmis? Ar mes gebame patys save vertinti ar šį vertinimą esame patikėję tik anonimėms autoritetingsoms institucijoms? Tai joms reikia lenktis ir lankstyti, žemintis ir keliaklupsčiauti. „Pedagogika – tai kelias nuo autoriteto į autonomiją. Išlavintas ar išsilavinęs žmogus garantuoja tautai saugą, nes žino, kas vyksta valstybėje ir pasaulyje“ (Mickūnas 2008, 105–106). Deja, instancinė pedagogika, pati būdama besąlygišku autoritetu, ir kitus

auklėja autoritarinėmis priemonėmis. Instancinė pedagogika lieka ideologiniu rupu, transliuojančiu klusnumo citatas. Instancinė pedagogika ruošia paklūstančius instancijoms.

LITERATŪRA

- Heideggeris M., 1992: *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
Jaspersas K., 1989: *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Mintis.
Mickūnas A., 2007: *Demokratija šiandien*. Vilnius: Versus auerus.
Mickūnas A., Stewart D. 1994: *Fenomenologinė filosofija*. Vilnius: Baltos lankos.
Mickūnas A., Šliogeris A. 2008: *Filosofijos likimas*. Vilnius: Baltos lankos.
Гадамер Х. Г., 1988: *Истина и метод*. Москва: Прогресс.
Хайдеггер М., 2007: *Что зовется мышлением?* Москва: Академический проект.

PEDAGOGICAL IDEOLOGY: FROM SCHOOL TO LESSONS OF LIFE

Jurgis Dieliautas

Summary

Institutional scholastic teaching still dominates the context of modern teaching. This kind of teaching is absolutely loyal to the institutional educational regulations. It interferes with the process of self-studying and self-teaching. Somebody must teach me but I cannot teach myself. Institutional obligations and priorities eliminate private studies and hamper personal development. Modern systems of teaching and training propagandize anonymous obedience and realization. School teaching monopolizes teaching itself. However, in the context of life, we are taught not only by school. Other spheres of our activity are also very important.